

ERIPAINOS.
Suomalainen Suomi
N:o 8, 1945.

Erään käsitteen laajennusta nyky- päivien yhteiskunnassa

Tavallisesti ajatellaan, että poikkeuksellisten yksilöiden psykologiaa ja kasvatusta koskeva erityispedagogiikan ala, ns. Heilpädagogik (ruots. Läkepedagogik; nimen suomenkielinen vastine vielä vakiintumaton) tarkoittaa yksinomaan kasvaviin kohdistuvaa toimintaa. Kuvaavaa on, että alan tunnetuin eurooppalainen auktoriteetti, sveitsiläinen Heinrich HANSELMANN ei 1941 ilmestyneessä tämän tieteenhaaran teoriaa käsittelevässä teoksessaan 'Die Theorie der Sondererziehung' tee tässä suhteessa poikkeusta. Selvää onkin, että kysymyksessä ovat *etupäässä* lapsuusiän ongelmat ja niiden ratkaiseminen, erilaiset 'vaikeat lapset': eriaisteiset vajaamieliset, psykopaatit, hysteerikot, neurasteenikot, neurootikot, epileptikot, aistivialliset ja heikkoastiset, puhevikaiset, raajarikkoiset, epädullisten ympäristötekijäin vaarantamat sinänsä alkuaan normaalit lapset ('Verwahrlosung') jne. Tavallinenkin kasvatusta ja opetus joutuu tekemisiin sellaisten alaikäisten kanssa, jotka kuuluvat johonkin edellämainituista tai niihin verrattavista ryhmistä tai joiden vaikeudet ovat peräisin useihin noihin ryhmiin kuuluvien tekijäin yhdysvaikutuksesta.

Suurin piirtein samoilla linjoilla liikkuu myös angloamerikkalainen poikkeuksellisten yksilöiden tutkimus ja käsittely. Erikoisuutena ja mannermaista 'heilpedagogiikan' aluetta avartavana piirteenä herättää siinä kuitenkin huomiota se vähitellen paisuva osuus, minkä puhehäiriöiden lisäksi myös *lukemisen* ja *kirjoittamisen* alalla havaittavat vajaavuudet ja heikkoudet ovat erityisesti sillä taholla saaneet osakseen. Kun vuosina 1932—33 sain tilaisuuden tutustua Yhdysvaltain useihin Child Guidance Clinic-laitoksiin, totesin, että niiden työohjelmaan miltei poikkeuksetta kuului tärkeänä osana erityisesti myös lukemis- ja kirjoittamishäiriöiden käsittely ja parantaminen mahdollisuuksien mukaan. Tavallisesti näillä laitoksilla oli käytettävissään koulutettuja spesialisteja tällaisia tapauksia varten, joita ei pidetty minään harvinaisina kuriositeetteina, vaan suhteellisen tavallisina kehitysestyminä.

Toisaalta saattaa panna merkille, että angloamerikkalaisella 'heilpedagogiikalla' on taipumus sulkea piiriinsä myös *ylilykkäiden* eli supernormaalien probleemi. Tämä on loogillisesti aivan oikein, jos mittapuuna pidetään poikkeuksellisuutta sinänsä välittämättä siitä, kumpaan suuntaan se kulloinkin kallistuu, normaalin älykkyystason ala- vai yläpuolelle. Lisäksi sosiaaliset ja pedagogiset syyt sekä monet käytännöstä saadut vakavat kokemukset puolustavat supernormaalien tunnustamista omaksi

SUOMALAINEN SUOMI N:o 8 — 1945

erityisryhmäkseen muiden poikkeuksellisten joukkoon. Edelleen voisi ehkä mainita, että sellainen ominaisuus kuin *vasenkätisyys* saa nimenomaan amerikkalaisella taholla osakseen paljon suurempaa huomiota kuin Euroopassa ja että vasenkätisillekin on vakiintunut paikkansa 'heilpedagogiikan' systeemissä.

*

Nämä angloamerikkalaiset täydennykset tai — kuten usein olisi oikeampaa sanoa — korostukset eivät kuitenkaan muuta sitä peruskäsitystä, josta alussa mainitsimme ja jonka mukaan 'heilpedagogiikka' on *kasvavia* koskeva tutkimuksen ja käytännön alue. Tuntuu kuitenkin siltä, kuin tämä käsitys olisi monessa suhteessa liian suppea ja osittain harhauttava. Tähän johtopäätökseen vievät viimeksi erityisen selvästi ne kokemukset, joita äskeiset sotavuodet ja niiden jättämät tehtävät ovat tuoneet mukanaan. Tarkoitamme tällöin ensi sijassa niitä mm. meillä Suomessa varsin aktuaalisia kysymyksiä, jotka liittyvät *sotainvalidien* hoitoon ja huoltoon. Siinä ei ole kysymys yksinomaan ruumiillisesta parantamisesta jäljelläolevien mahdollisuuksien rajoissa, vaan myös usein vaikeista kasvatus- ja sopeutumisprobleemeista. Toisen kätensä tai jalkansa menettänyt mies ei ole vain ruumiillisesti raajarikko, jonka käytännölliset työskentelymahdollisuudet ovat vähentyneet entisestään tai jonka ehkä käden menetyksen jälkeen on opeteltava kirjoittamaan ja tulemaan muuten toimeen vasemmalla kädellä. Lisäksi tällaisen aikuisen raajarikon on psyykkillisesti sopeuduttava uuteen olomuotoonsa, kyettävä terveellä tavalla voittamaan sodan jättämän poikkeuksellisuuden helposti aiheuttama alemmuuden tunne jne. Sotasokean ei ole vain opeteltava Brailleen sokeainkirjoitusta ja uutta hänelle soveltuvaa ammattia. Hänen on kyettävä myös tasapainoisesti eläytymään siihen uuteen ja ulkonaisesti hämärtyneeseen maailmaan, mihin onneton sodan sattuma on hänet saattanut. Sellaisen potilaan kärsimykset, jonka osaksi on tullut vaikea leuka- tai kasvovamma, eivät pääty ruumiillisten kipujen ja monien leikkausten kestämiseen. Hänen osakseen tulee lisäksi se kiusallinen huomio, mitä ulkomaailma vielä perästäpäin häneen usein kohdistaa. Hänen on kyettävä kantamaan se sielullinen taakka, mitä tällainen vamma näkyvine seurauksineen helposti merkitsee ihmisen aralle itsetunnolle. Ja aivan erityisessä määrin tämä kaikki koskee aivoinvalidia, joihin myöhemmin palaamme erikseen.

Sotainvalidikysymys kokonaisuudessaan tuo mukanaan valtavan *uudelleenkasvatustehtävän*, johon kuuluu sekä uuden ammatin oppiminen että psyykkilinen sopeutuminen uusiin olosuhteisiin. Näitä vaikeuksia lisää vielä se, että kysymyksessä ovat nuoret, tähän asti terveet ja nor-

SUOMALAINEN SUOMI N:o 8 - 1945

maalit miehet, jotka itse ovat selvillä erosta entisen ja nykyisen tilansa välillä. Heille poikkeuksellisuus ei ole alkuperäistä kehityksen estymää, vaan seuraus siitä, että jotakin aikaisemmin omistettua ja arvokasta on menetetty.

*

Aivoinvalidit muodostavat, kuten sanottu, sotainvalidikysymyksen puitteissa erityiskasvatuksen kannalta erikoisen tärkeän luvun sekä käytännössä että teoriassa. Lienee syytä huomauttaa, että tarkoitamme tässä aivoinvalidilla niitä tapauksia, joissa tavallisesti kranaatin siru tai kiväärin luoti on rikkonut kallon luuston ja vioittanut aivoja (osittain sisältyvät joukkoon myös aivojen sisäiset ruhjevammat eli contusiot, joissa pään luupeite on säilynyt ehjänä, harvemmin lisäksi aivotärähdykset eli commotiot). Sen sijaan tarkoitamiimme aivoinvalideihin eivät kuulu sodan aikana esiintyneet psykoottiset häiriöt, erilaiset psyykkilliset reaktiot, hermostuneisuudet jne. Jo ensimmäinen maailmansota tuotti aivoinvalidia niin runsaasti, että esim. Saksassa laskettiin heitä olleen elossa vielä 1930 eli 12 vuotta sodan päättymisen jälkeen kokonaista 30.000. Toisen maailmansodan luvut eivät vielä ole käytettävissä, mutta asiantuntijain laskelmien mukaan vuosien 1939—45 sota on aiheuttanut suhteellisestikin enemmän aivoinvalidia kuin edellinen suursota. Eräänä osoittimena siitä on käytetty sotasokeiden ja aivoinvalidien lukumäärän suhdetta, joka oli vuosina 1914—18 1:7, mutta toisessa maailmansodassa arvion mukaan 1:10. Tämä aivoinvalidien suhteellinen lisääntyminen johtuu sekä sodankäynnin materiaalisesta muuttumisesta että aivokirurgian edistymisestä. Edellinen on lisännyt aivotapausten lukumäärää sinänsä, jälkimmäinen taasen on kyennyt pysyttämään hengissä monia, jotka kolme vuosikymmentä sitten olisivat heti menehtyneet vammaansa. Absoluuttisista luvuista voidaan kuitenkin jo mainita, että meillä on molempien äskeitä sotiemme jäljiltä yht. n. 2500—3000 aivoinvalidia.

On sanomattakin selvää, että se henkisen tason yleinen lasku, mikä valitettavan yleisesti seuraa aiovammaa, sisältää monia liittymäkohtia lapsipsykopatologiaan ja eräisiin poikkeuksellisten kasvavien ryhmiin. Aivan erityisesti tämä pitää kuitenkin paikkansa ns. afasiatapauksissa, joissa on kysymyksessä kielellisten toimintojen huomattava aivosyntyinen häiriytyminen. Tällöin käsitämme afasian laajassa mielessä sikäli, että siihen sisältyvät puheen ja sen ymmärtämisen häiriöiden lisäksi myös kirjoittamisen ja lukemisen patologiset muutokset. Afaattisella puhehäiriöllä on runsaasti kosketuskohtia 'heilpedagogiikasta' tunnettujen puhehäiriöiden ja samalla lasten normaalin puheen kehityksen sekä siinä ilmenevien vaiheiden ja vaikeuksien kanssa. Tältä kohdalta afasia-

SUOMALAINEN SUOMI N:o 8 — 1945

potilaiden tutkimus ja käsittely kuuluu myös yleiseen logopediaan siitä huolimatta, että afasia on nyt puheena olevissa tapauksissa aina *hankittu* ominaisuus. Lapsuusiällä tavattavat puhumisen puutteellisuudet ovat taasen yleensä joko varhaisesta kehitystasosta johtuvia normaaleja rajoituksia tai enimmäkseen synnynnäisiin puutoksiin perustuvia. Mutta varsin suuressa määrin vastaavat kosketuskohdat ulottuvat myös lukemisen ja kirjoituksen patologian alueelle. Aivovammaa seurannut aleksia ja dysleksia samoin kuin agrafia ja dysgrafia sisältävät useita olennaisiakin piirteitä, jotka tuovat elävästi mieleen monet lapsuusiän ylimääräiset lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet, erityisesti sen usein vielä epätarkasti käsitetyn ja määritellyn oireryhmän, joka tavallisesti kulkee *sanasokeuden* nimellä. Tämän johdosta on ymmärrettävissä, että tällaisiin aivopotilaihin kohdistuvalla opetustoiminnalla on monia yhtymäkohtia vastaavaan työhön kasvavien parissa.

Meillä Suomessa pantiin aivopotilaiden kielellinen tutkimus ja harjoitus järjestelmällisesti käyntiin lokakuussa 1941. Tämä toiminta on ollut keskitettynä Punaisen Ristin aivokirurgiseen sotasairaalaan (1. 12. 44 sotavammassairaalan nimiseen), jossa on — aluksi Helsingissä, nykyään Tuusulassa ent. suojeluskuntajärjestön päällystökoulussa — kuluneiden neljän vuoden aikana käsitelty kaikkiaan 450 erilaista afasiatapausta.

Erityiskasvatuksen käsitteen kannalta nämä tosiasiat ovat omiaan entistä voimakkaammin tähdentämään kielellisten häiriöiden ja niihin luettuna nimenomaan myös lukemisen ja kirjoittamisen patologian osuutta yleisen 'heilpedagogiikan' piirissä. Toisaalta nekin puolestaan osoittavat, että tähän piiriin on ehdottomasti luettava myös aikuiset henkilöt. Lisäksi on kuvaavaa, että ainakaan meillä Suomessa ei koskaan aikaisemmin ole kohdistettu poikkeuksellisia lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksia poteviin lapsiin niin suurta huomiota kuin nyt olojen pakosta vastaavaan aivoinvalidiryhmään. Tästä on ollut eräänä seurauksena, että aivosairaalan pedagoginen toiminta on välillisesti kypsyttänyt maaperää ja raivannut tietä vastaavalle työlle myös lasten parissa, kuten eräät meikäläisessä kulttuurielämässä todettavat ilmiöt jo ovat ehtineet osoittaa.

*

Edellä olemme viipyneet siinä osuudessa ja merkityksessä, mikä sotainvalideilla sekä heihin kohdistuvalla työllä on nykyaikaisen erityiskasvatuksen kokonaiskuvassa. Se lienee osoittanut, miten asiallisesti väärää olisi poikkeuksellisten kasvatuksista puhuttaessa ajatella ainoastaan kasvavia ja heidän vaikeuksiaan. Tämä liian suppea käsitys olisi myös historiallisesti väärä, sillä vuosisatojen kokemus osoittaa, miten sotainvalideilla on 'heilpedagogiikan' alkuvaiheessa ollut suorastaan ratkaiseva

SUOMALAINEN SUOMI N:o 8 — 1945

merkitys. Onhan tunnettua, että esim. aistiviolliset vapautuivat heihin kohdistuneesta taikauskosta ja alkoivat saada osakseen ymmärtämystä sekä todellista apua ja opetusta vasta sen jälkeen, kun yhteiskunta oli saanut tarpeellisen herätyksen sotainvalidien kautta. Niinpä sotasokeat ovat ristiretkien päivistä 30-vuotiseen sotaan asti olleet tässä suhteessa tienraivaajina myös muiden sokeiden asialliselle opetukselle ja muulle opastukselle. Sama koskee suuresta määrin raajarikkojakin, vieläpä meidän päivinämme. Se huomio ja ne toimenpiteet, jotka ovat kohdistuneet sodassa kätensä ja jalkansa menettäneihin, ovat olleet omiaan olennaisesti tekemään tunnetuksi ja edistämään myös vastaavien *siviiliinvalidien* asiaa. Tästä on puhuvana esimerkkinä Suomessa 1940 perustettu Invaliidisäätiö, joka keskellä vaikeita sotavuotia on saanut itselleen Helsinkiin upean ja nykyaikaisen ortopedisen sairaalan sekä monipuolisen — lähinnä raajarikkoisten — ammattikoulun. Tämän laitoksen tarpeellisuus oli ilmeinen jo ennen sotia, mutta vasta sotavuotina se saatiin aikaan kiireellisesti palvelemaan sotainvalideja. Lähiaikoina se kuitenkin siirtyy kokonaisuudessaan maan siviiliinvalidien käyttöön ja tulee samalla täyttämään tärkeän sosiaalisen tehtävän myös rauhan päivinä. Tämä on sekä periaatteellisesti oikein että käytännön kannalta vuosi vuodelta yhä tärkeämpää, koska nykyaikaisessa rauhanomaisessakin yhteiskunnassa siviiliinvalidien lukumäärä kaikista vastatoimenpiteistä huolimatta pysyy huomattavan korkeana, vieläpä pyrkii eräissä ryhmissä lisääntymäänkin. Tärkeimpinä aiheina siviiliinvalidiuteen ovat 'normaalit' työ- ja liikennetapaturmat, joista varsinkin viimeksimainitut kuuluvat suorastaan jokapäiväiseen hiljaiseloon.

Näin ollen ei voida sanoa, että vain poikkeuksellinen sotainvalidien joukko olisi avartamassa 'heilpedagogiikan' käsitettä aikuisiakin koskevaksi. Sen tekevät myös tekniikan aikakauden valitettavan lukuisat siviiliinvalidit. Mutta aikuisten 'heilpedagogiseen' piiriin kuuluvat myös monien rauhanajakaisten *sairauksien* uhrin, jotka esim. erilaisista aivosairauksista johtuvien halvausten, kielellisten häiriöiden yms. tähden tarvitsevat muun hoidon lisäksi myös psykologis-pedagogisia toimenpiteitä. Tästä on toisaalta lyhyt tie kaikessa sairaanhoidossa yhä yleisemmäksi tulevaan ja yhä tärkeämmäksi tunnustettuun *työterapiaan* ja sen kautta viime kädessä myös *potilas- ja toipilaskasvatuksen* suureen problemiin.

Sitä mukaa kuin nämä uudet työmuodot kehittyvät ja vakiintuvat, myös tieteellisen erityiskasvatuksen alue laajenee ja rikastuu sekä täyttää yhä tärkeämmän sijan sekä psykologis-pedagogisessa tutkimuksessa että sosiaalisessa käytännössä.

NIILLO MÄKI.